La cova de Son Fosquet (Llucmajor, Mallorca): una cavitat de gran valor arqueològic trobada a les obres d'un polígon industrial

Jaume DEYÀ [1, 5], Francesc GRÀCIA [1, 2, 4], Gabriel SANTANDREU [1], Francesc MANRESA [1], Rafel LLOMPART [1, 3], Sebastià GARRIGA [1], Gorka RUÍZ [1, 3] i Diana BARCELÓ [1, 3]

[1] Societat Espeleològica Balear. Palma. Email: jaume_deya@hotmail.com
[2] Grup de Recerca Ciències de la Terra. Universitat de les Illes Balears. Palma.
[3] Grup Espeleològic Rates-Pinyades.
[4] Societat d'Història Natural de les Balears. Palma.
[5] ArqueoTramuntana.

Abstract

Cova de Son Fosquet was discovered during expansion works at the Son Noguera industrial estate in Llucmajor, Mallorca. The cavity is a collapse cave located in the vadose zone, formed primarily by the breakdown of wall and ceiling blocks within Upper Miocene limestone rocks. It extends for approximately 124 m and comprises chambers and galleries, placed at different levels, reaching a maximum vertical depth of 14 m. A notable feature is the presence of a small pool, which may have encouraged human activity at the site during prehistory.

Archaeological and palaeontological finds from the cave have highlighted the significance of the site and provided valuable data for understanding the use of the cave during prehistoric, classical and medieval times.

Resum

La cova de Son Fosquet s'ha trobat arrel de les obres d'ampliació del polígon industrial de Son Noguera, a Llucmajor. La cavitat és una cova d'esfondrament situada a la zona vadosa, formada principalment pel col·lapse de blocs de les parets i del sostre en materials calcaris del miocè superior. Té un recorregut aproximat de 124 m, amb sales i galeries situades a diferents nivells, i arriba a una fondària màxima de 14 m. Destaca per la presència d'un petit llac que podria haver afavorit la freqüentació humana durant la prehistòria.

Les troballes arqueològiques i paleontològiques a la cavitat han posat de manifestat la rellevància de l'indret a més d'aportat dades molt valuoses per a la comprensió i ús de la cavitat en l'època prehistòrica, clàssica i medieval.

Deyà, J.; Gràcia, F.; Santandreu, G.; Manresa, F.; Llompart, R.; Garriga, S.; Ruíz, G. i Barceló, D. (2026): La cova de Son Fosquet (Llucmajor, Mallorca): una cavitat de gran valor arqueològic trobada a les obres d'un polígon industrial. Papers Soc. Espeleo. Balear, 9: 43-63. ISSN-e 2605-3144. © Societat Espeleològica Balear.
Rebut: 24 octubre 2026; **Revisat:** 2 novembre 2026; **Acceptat:** 3 novembre 2026.
Publicat online: 20 novembre 2026.

Introducció

El procés d'urbanització d'un polígon industrial implica una transformació significativa tant dels usos com de la configuració del sòl, a conseqüència de la implantació de les infraestructures pròpies d'aquest tipus d'espais, com ara vials, aparcaments, xarxes de serveis, parcel·les industrials i diverses superfícies impermeabilitzades. Aquest conjunt d'actuacions ha comportat una transformació paisatgística notable, derivada de la conversió d'un espai de caràcter predominantment rural en una àrea urbanitzada destinada al desenvolupament d'activitats econòmiques.

En aquest context la cavitat objecte d'estudi es localitza a l'antiga finca de Son Fosquet, als voltants del polígon industrial de Son Noguera, i a una distància aproximada de 4 km al nord-oest del nucli urbà de Llucmajor. Oberta en els materials calcaris de la plataforma del Migjorn mallorquí, la cavitat va quedar al descobert arran de les obres d'ampliació del polígon industrial de Son Noguera, concretament en una zona de transició entre l'espai industrial consolidat i el sòl rural circumdant (Figura 1).

L'àmbit d'actuació on se situa la cova s'inclou dins el Pla Parcial del sector CAM de Son Fosquet i comprèn una superfície aproximada de 25 ha de sòl urbanitzable. Les obres es varen iniciar l'any 2022 i varen comportar diversos moviments de terres. L'any 2025, els treballs es varen reprendre i intensificar amb la incorporació de maquinària pesada i l'adquisició de nous terrenys per part de la promotora,

amb la finalitat de completar la segona fase del projecte.

Amb posterioritat, l'any 2026, l'Ajuntament va dur a terme una revisió de l'expedient, arran de la qual els serveis tècnics municipals varen advertir de la possible existència d'irregularitats i de la necessitat d'interrompre els treballs. Com a resultat d'aquest procés, es va decretar la paralització cautelar de les obres.

Figura 1: La cova de Son Fosquet: mapa de situació i superposició sobre fotografia aèria (Font: SEB sobre ortofofotografia IDEIB).
Figure 1: Cova de Son Fosquet: location map and overlay on an aerial photograph (Source: SEB, based on IDEIB orthophotography).

Situació geogràfica i entorn geològic

El relleu de la zona en qüestió és predominantment pla o suaument ondulat, sense desnivells importants ni accidents orogràfics destacables, i presenta, en determinats sectors, sòls de poca potència. Aquestes característiques, juntament amb un clima relativament sec, han afavorit històricament la configuració d'un paisatge de marina, caracteritzat per la presència de vegetació mediterrània, principalment pins i ullastres, així com per l'existència de conreus de secà.

Des del punt de vista patrimonial, la cavitat es localitza aproximadament 1,25 km al nord-oest del talaiot de Son Noguera. A l'entorn immediat també es documenten altres elements d'interès arqueològic i patrimonial, entre els quals destaquen les construccions prehistòriques de Son Noguera a més d'un indeterminat número de coves (MASCARÓ, 1958).

Des del punt de vista geològic, la cova de Son Fosquet es desenvolupa en materials corresponents al miocè superior, en els quals s'observa la presència de coralls (Figura 2), rodòlits i una elevada abundància de fòssils de mol·luscs. Es tracta de materials predominantment calcaris, les característiques dels quals afavoreixen el desenvolupament de processos de carstificació i, en conseqüència, la formació de cavitats subterrànies.

Les coordenades UTM-ETRS89 de la cova són: 31S 486850 / 4370661. La cavitat es troba situada a una cota aproximada de 127 m s.n.m.

Figura 2: Motlles de corall d'edat miocènica localitzats a una de les sales de la cova de Son Fosquet (Foto: V. Sánchez).
Figure 2: Miocene coral moulds found in one of the chambers of Cova de Son Fosquet (Photo: V. Sánchez).

Descripció de la cavitat

Amb finalitats descriptives i per facilitar la localització dels diversos elements arqueològics i paleontològics documentats a l'interior de la cavitat, s'han establert una sèrie de neotopònims. Tot i ser abundants, donada la relativa petita extensió de la cova, s'ha considerat necessari a efectes descriptius establir una espeleonímia detallada, ja que així es permet identificar amb major precisió els diferents sectors de la cova i indicar la localització dels materials i restes que s'hi han documentat. Per tant, a efectes descriptius, podem definir fins a 9 espais concrets: la *sala d'Entrada*, el *pas de l'Urna*, la *sala Gran*, el *racó de la Sutja*, la *rampa dels Morts*, les *saletes del Mal Pas*, la *galeria de la Gerreta,* el *pas de l'Escala* i la *sala del Llac* (Figura 3).

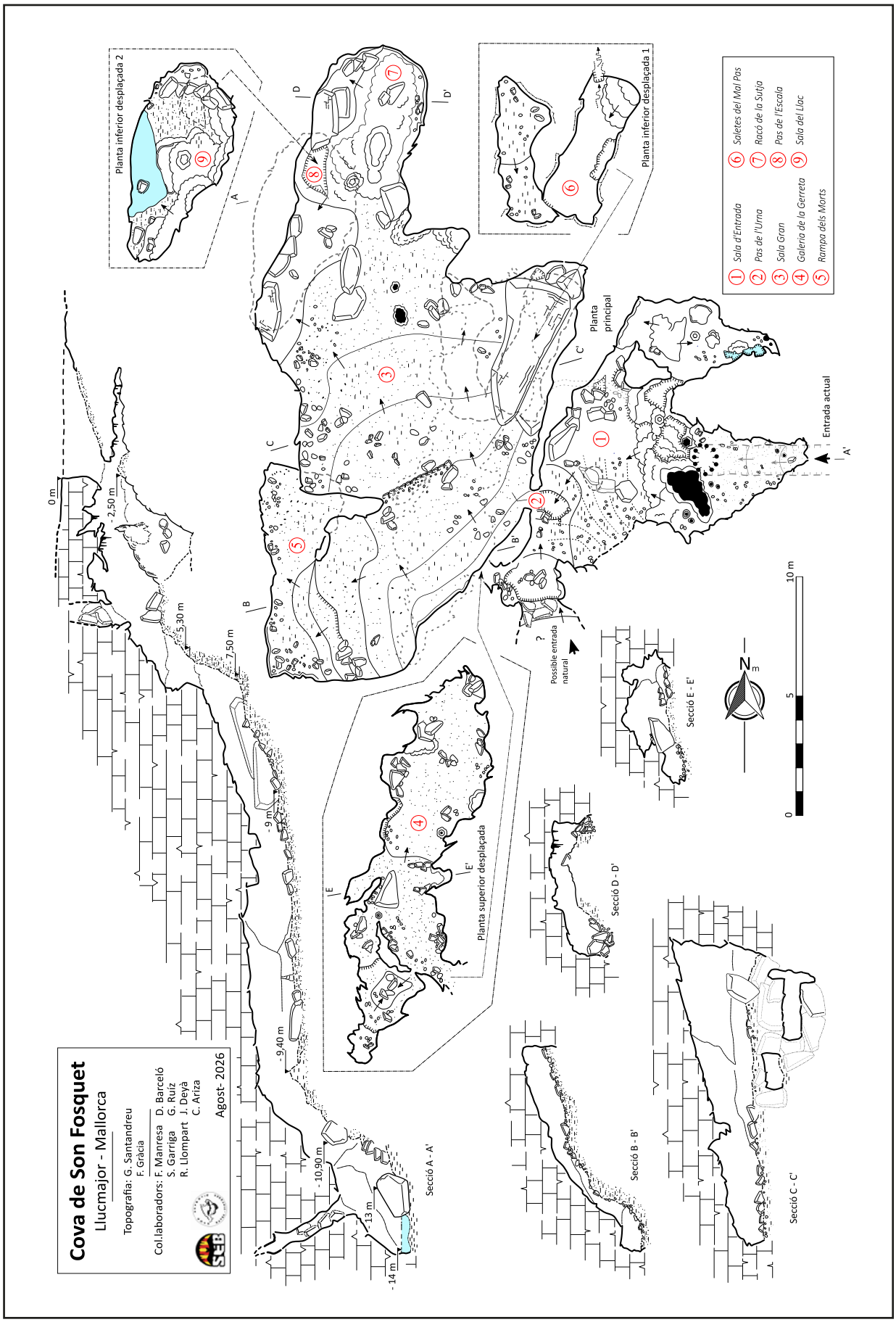

Figura 3: Topografia de la cova de Son Fosquet.
Figure 3: Topographic survey of Cova de Son Fosquet.

La *sala d'Entrada* constitueix el sector inicial de la cavitat. Una obertura artificial permet actualment l'accés a l'interior. Aquest passatge es troba al final d'una rampa descendent bastida amb maquinària pesada que amida 5 m i que salva uns 2 m de desnivell des de la superfície del terreny. A l'interior, de tot d'una apareixen una sèrie de colades pavimentàries, perllongació d'un massís estalagmític de certa entitat que compartimenta aquesta zona de la sala. En aquest indret s'obrin uns discrets fondals folrats igualment de colada, que comuniquen tortuosament amb el trespol original de la cova. El trànsit, un tant exposat, aconsella la instal·lació d'algun element de protecció, com ara un passamans, per propiciar comoditat i un mínim de seguretat. Superat aquest primer obstacle, s'observa en direcció nord un estret passadís que desemboca a una petita sala lateral. És un espai de 6 x 3 m i sostre a uns 1,5 - 2 m. A l'extrem est, destaca l'existència de dos petits gours amb aigua, amagats entre colades, situats 1 m per davall del trespol. De bell nou a la zona d'entrada es pot apreciar com el trespol actual és el resultat del rebliment de rocam i sediments exteriors. Aquests han arribat a la cova per una xemeneia artificial oberta al sostre que comunica la cova amb la superfície. Aquest forat es pot localitzar en superfície i, a hores d'ara, es mostra totalment reblert i condemnat per grans blocs rocosos encaixats expressament. Només cap al lateral sud de la sala s'hi observen els sediments argilosos que formen el trespol original de la cova. És tracta en conjunt d'un espai d'unes dimensions totals d'uns 11 m de llargària (incloent un espai de sostre molt baix que es perllonga per sota la rampa d'accés en direcció est) per altres 11 m d'amplada. La zona immediata al forat d'accés té una alçada de 1,5 m que arriba a un màxim de 3 m cap al centre de la sala. Es pot considerar la zona de la cova amb una decoració d'espeleotemes més exuberant i a la vegada amb menors indicis de freqüentació humana. Basta apuntar que l'existència de sutja és molt minsa en comparació, com es veurà, a la resta de la cavitat.

A la part sud-oest, i després de superar un petit desnivell, s'albira l'antiga entrada natural de la cavitat. En aquest indret sembla que es va excavar un potent paquet de sediments acumulats, amb la finalitat d'accedir a l'espai interior. Diversos blocs, aparentment relacionats amb les obres exteriors, obstrueixen actualment la comunicació amb la superfície. No obstant això, encara s'hi intueix la galeria natural –aparentment retocada a la volta– que podem aventurar, constituïa l'antiga connexió amb l'exterior i accés transitable a la cova. Deixant aquesta suposada entrada primigènia, a l'esquena i avançant en direcció oest es pot accedir a un nou espai; la *galeria de la Gerreta*. De tot d'una aquesta galeria assoleix un clar desenvolupament sud-nord, amb un traçat rectilini d'uns 17 m de llargària i uns 2 a 3 m d'amplada. L'altura cap a la zona central és d'uns 2 m (Figura 4). La zona més còmodament transitable és en direcció nord, mentre que l'extrem oposat ho constitueixen una sèrie d'estretors i passatges baixos, que afegit a la precarietat del rocam, condicionen un trànsit enrevessat. Al llarg d'aquesta zona, com es veurà, ja es denota una freqüentació humana més intensa. Cal esmentar que el recorregut d'aquesta galeria transcorre de forma íntegra per sobre de la *sala Gran* (veure Figura 3, planta superior desplaçada i planta principal).

De nou a la sala d'entrada, i a uns 7 m de la boca en direcció sud-oest, s'arriba a l'enfront de l'espai, però al trespol, un forat permet l'accés cap a les cotes més profundes de la cova. Un petit desnivell de poc més de 2 m, supera el denominat *pas de l'Urna.* És un pas gairebé vertical que permet l'accés a la *sala Gran*, situada a una cota aproximada de -7,5 m respecte de l'entrada actual. Es tracta d'un passatge de pedres i terra, entre les quals hi ha alguns elements aparentment col·locats de manera intencionada. Entre d'ells es pot observar una peça treballada a un bloc natural que sembla correspondre a una urna prehistòrica.

La *sala Gran* presenta una longitud aproximada de 26 m i una amplada que oscil·la entre els 10 i els 13 m. El principal tret morfològic de l'estança

Figura 4: Vista de la *sala de sa Gerreta* cap al nord. A la part esquerra s'hi localitzen morfologies de corrosió, gairebé inexistents a altres zones de la cavitat (Foto: V. Sánchez).
Figure 4: View of the *sala de sa Gerreta* towards the north. Corrosion features are visible on the left-hand side; these are almost entirely absent from other parts of the cave (Photo: V. Sánchez).

Figura 5: Vista general de la *sala Gran* (Foto: V. Sánchez).
Figure 5: General view of the *sala Gran* (Photo: V. Sánchez).

és la presència de nombrosos blocs, alguns de dimensions considerables, i pedres procedents del col·lapse del sostre (Figura 5). Alguns blocs i pedres podrien haver estat arrossegats o desplaçats des de la *sala d'Entrada*, configurant al llarg del flanc oriental la separació física entre ambdues sales. Especialment en el primer tram de la sala, també hi són abundants els sediments de tonalitat vermellosa i procedència al·lòctona.

Els espeleotemes, al contrari que a la primera sala, són escassos i poc desenvolupats. Únicament s'hi observen algunes columnes de poca alçada i altres formacions de dimensions reduïdes i escàs desenvolupament. Per altra banda, guanya protagonisme la presència d'acumulacions de cendres i carbons, barrejats amb el sediment argilós, així com l'intens recobriment de sutja que folra bona part de l'espai incloent parets i sostre. També cal destacar la freqüentació de la zona, evidenciada per la retirada i acumulació de pedregam cap als laterals, a més de la existència d'una espècie de mur bastit en pedra que sembla pretendre anivellar o contenir el rost de part de l'estança (Figura 6).

La sala es prolonga seguint la mateixa direcció nord-oest, fins a arribar al sector terminal, denominat *racó de la Sutja*, d'uns 6 x 4 m i que amb prou feines arriba als 1,5 m d'alçada. En aquest sector són abundants els recobriments estalagmítics, principalment en forma de colades pavimentàries i parietals, així com altres tipus d'espeleotemes més discrets. Aquest espai estret es troba especialment recobert de restes de carbó i sutja de textura plàstica. A més presenta una gran quantitat de fragments ceràmics dispersos pel terra i entre els racons formats per pedres i blocs. Arribats a aquest punt, cal tenir present que la major part de la cova forma part del mateix àmbit, i que realment es troba compartimentat per les acumulacions de blocs, pedres i sediments, les quals divideixen físicament la zona.

Figura 6: Restes d'estructures antròpiques a la *sala Gran*. Fragment d'un mur de rudimentària construcció adossat al costat oest de la sala (Foto: V. Sánchez).
Figure 6: Structural anthropic remains in the *sala Gran*. Fragment of a roughly constructed stone-wall built along the western side of the chamber (Photo: V. Sánchez).

Un nou espai, La *rampa dels Morts* parteix de la *sala Gran*, a l'extrem de llebeig, i descendeix per un passatge estret d'entre 1 m i 0,5 m d'alçada, situat entre pedres i sediments procedents de l'exterior o, eventualment, de la *galeria de la Gerreta* (Figura 7). El sector final d'aquesta zona, que constitueix un dels punts més baixos de la cova, 12 m de fondària respecte de l'entrada actual, presenta un accés especialment dificultós per la seva estretor i rost del trespol. Aquesta circumstància resulta significativa si es té en compte l'abundància de materials arqueològics i paleontològics que s'hi han acumulat.

Tornant a la *sala Gran* també es pot descendir, amb certa dificultat, entre els blocs fins a les *saletes del Mal Pas* (veure Figura 3, planta inferior desplaçada 1 i planta principal). Aquests espais inferiors adossats, són de sostre baix i d'uns 6 x 2 m de mides màximes. Ambdós semblen

correspondre principalment a buits residuals formats entre grans blocs rocosos caiguts del sostre. En el punt més profund, situat a l'extrem nord, s'intueix la presència d'un possible engolidor que continua per un conducte de dimensions encara més reduïdes.

A l'inici del *racó de la Sutja* es pot descendir, a través del *pas de l'Escala*, fins a la *sala del Llac*. Una part d'aquesta sala se situa per davall de la *sala Gran* (veure Figura 3, planta inferior desplaçada 2 i planta principal). En aquest sector resulta especialment interessant l'existència d'una construcció en forma d'escala, bastida encaixant de forma esglaonada blocs de mida considerable, que podria correspondre a època prehistòrica (Figura 8a). En aquest aspecte és precís remarcar que la impossibilitat de datació d'aquests tipus d'estructures, per elles mateixes, no permet concloure la seva cronologia i només es pot especular en relació al context arqueològic de la cova. En tot cas, el que sí que es pot afirmar és la seva funcionalitat vinculada a la superació del desnivell existent (Figura 8b).

Figura 7: La *rampa dels Morts*, perllongament de la *sala Gran* que s'endinsa cap a cotes inferiors superant passatges estrets i espais reduïts (Foto: V. Sánchez).
Figure 7: The *rampa dels Morts*, an extension of the *sala Gran* leading down to lower levels through narrow passages and confined spaces (Photo: V. Sánchez).

La *sala del Llac*, de poc més de 8 m de longitud per 4 m d'amplada, constitueix el punt més profund de la cova, amb una fondària aproximada de 14 m respecte de l'entrada actual. El trespol de la sala es troba molt humit i presenta una important acumulació de sediments. Entenem que el que anomenem llac s'hauria format com a conseqüència de l'acumulació d'argiles al fons de la sala, les quals haurien provocat la impermeabilització del substrat i afavorit la retenció d'aigua. Per aquest motiu, pensam que la seva formació no estaria relacionada amb el nivell freàtic, que se situaria molt per davall de la cota del llac. Una part de la sala presenta colades pavimentàries i parietals, tot i que molt emmascarades per la intensa acumulació de sediments (Figura 9). També resulta destacable l'elevada quantitat d'aigua que es troba en procés de degoteig o de regalim en determinats punts, malgrat l'elevada sequera existent durant el període en què es varen realitzar les sortides de camp per a l'aixecament topogràfic de la cavitat (estiu 2026). Suposam que aquest fenomen podria estar relacionat amb processos de condensació,

Figura 8: a) Estructura constructiva molt bàsica bastida acumulant blocs sense cap lligam, a mode d'escala. b) A través del *pas de l'Escala*, es pot accedir des de la *sala Gran* a les cotes inferiors on es troba la *sala des Llac*. (Fotos: V. Sánchez).
Figure 8: a) Rudimentary structure built by stacking unbonded blocks to form a makeshift staircase. b) The *pas de l'Escala* provides access from the *sala Gran* to the lower levels, where the *sala des Llac* is located. (Photos: V. Sánchez).

Figura 9: Vista general de la *sala des Llac*. Es poden observar en primer terme alguns dels blocs que formen el *pas de l'Escala* i al marge dret de la imatge, el llac format per l'acumulació d'aigua procedent dels degotissos i infiltracions. En aquest punt, la cova assoleix la cota més baixa amb 14 m de fondària des de la boca d'entrada (Foto: V. Sánchez).
Figure 9: General view of the *sala des Llac*. Some of the blocks forming the *pas de l'Escala* are visible in the foreground, while the pool, formed by the accumulation of water from drips and seepage, can be seen on the right-hand side of the image. At this point, the cave reaches its maximum depth, 14 m below the entrance (Photo: V. Sánchez).

derivats del contacte de l'aire calent que penetra a l'interior de la cova amb les superfícies rocoses, més fredes. El llac en qüestió, presenta unes dimensions aproximades de 4 m de longitud per poc més d'1,5 m d'amplada, amb una fondària màxima d'uns 0,5 m.

Espeleogènesi

La cova es pot catalogar com una cavitat desenvolupada a la zona vadosa i, dins d'aquesta categoria, com una cova d'esfondrament, concretament del subtipus de cova de col·lapse de sostre baix (GINÉS & GINÉS, 2011). Aquest tipus de cavitats solen presentar una tendència subhoritzontal que es caracteritza per dues particularitats principals: d'una banda, actualment s'ubiquen dins la zona vadosa dels sistemes càrstics i, de l'altra, les morfologies que hi són presents dificulten considerablement la determinació de les característiques dels buits primigenis que varen donar origen a la cavitat. En molts casos, la gènesi d'aquestes coves pot estar relacionada amb una excavació en règim freàtic dels buits inicials; es tractaria, per tant, de coves vadoses secundàries.

La morfologia interior de la cova està condicionada per l'existència de grans acumulacions de blocs rocosos despresos de les parets i del sostre. Aquests enderrocs són els que compartimenten algunes zones de l'espai subterrani originant diversos nivells superposats, disposició que en dificulta considerablement el recorregut. Aquests mecanismes espeleogenètics són designats en la bibliografia espeleològica amb la tipologia de coves d'esfondrament (GINÉS & GINÉS, 2011), estretament vinculades al processos de col·lapse. És un fet habitual que la intensitat d'aquests processos arribi a esborrar qualsevol vestigi corresponent a les primeres fases de formació de la cavitat. Per consegüent, no es pot descartar un origen freàtic, tot i que l'aspecte actual de la cavitat no aporti evidències concloents en aquest sentit.

Tanmateix, la galeria superior (*Galeria de la Gerreta*), situada més a prop de la superfície, presenta al sostre determinades morfologies de dissolució que podrien correspondre tant a episodis freàtics com a fenòmens de condensació-corrosió. Sens dubte, es tracta de la part de la cova més interessant des del punt de vista morfològic. No obstant això, atesa l'elevada cota a la qual se situa la cavitat, consideram més probable que aquestes morfologies siguin conseqüència de processos de condensació-corrosió.

El desenvolupament total de la cova és d'uns 124 m, resultat de la combinació de sales d'un cert volum, zones un tant laberíntiques i diversos nivells superposats de diversa envergadura volumètrica. Contribueixen a l'increment de recorregut, alguns espais entre blocs que arriben a assolir certa entitat pròpia dins el conjunt, com són les *saletes del Mal Pas*.

La cavitat presenta una relativa amplitud en planta, tot i que el seu volum és proporcionalment moderat, i en alguns sectors fins i tot escàs, com a conseqüència de la reduïda alçada dels sostres. Aquest aspecte és prou variable sent d'una mitja d'uns 2 m i una màxima de 3,5 a 4 m d'alçada. Altres indrets, per contra, és mouen al voltant del metre d'alçada –o fins i tot manco–, condicionant el trànsit interior.

Aquest tipus de cavitats tendeix a verticalitzar-se cap a la perifèria, com succeeix a la zona denominada *rampa dels Morts*, al costat oest de la *sala Gran*, on el desnivell entre el trespol d'aquesta

estança i el fons de la davallada és d'uns 5 m. El mateix ocorr a l'extrem nord de la citada sala i el fons de la cavitat situat a la *sala del Llac*, on s'assoleixen el 14 m de fondària total respecte l'entrada actual. En referència al petit llac, sembla que la seva formació està relacionada amb la sedimentació d'argiles impermeables al fons de la sala, que haurien permès la retenció i l'acumulació d'aigua. Avançam que aquesta circumstància podria haver tingut un paper rellevant en la freqüentació de la cova durant la prehistòria.

Registre arqueològic i paleontològic

Tot seguit es presenten els resultats de l'estudi dut a terme durant els treballs d'exploració superficial i topografia de la cavitat. Tasca realitzada amb l'autorització i coordinació del Departament de Patrimoni del Consell insular de Mallorca. Es descriuen les troballes més rellevants dins els diferents àmbits delimitats (Figura 10) per tal d'analitzar i exposar unes primeres hipòtesis d'ús de l'indret, a més d'evidenciar el seu potencial científic tant paleontològic com arqueològic.

Sala d'Entrada

Aquest espai es troba molt alterat a causa de les obres i els moviments de terra duts a terme a l'exterior de la cavitat. L'obertura de la nova entrada ha provocat el col·lapse d'alguns punts del sostre i el rebliment de bona part del paviment amb pedreny procedent de les tasques de perforació.

S'hi identifica una estalagmita escapçada, completament coberta per restes de carbó (Figura 11a). A la seva proximitat s'observen fragments molt dispersos de ceràmica prehistòrica, corresponents al període naviforme/bronze final-talaiòtic. Entre aquests materials destaca una ansa vertical de cinta plana, pertanyent a una gerra d'imitació de cronologia posttalaiòtica (Figura 11b).

Adossada al lateral de la *sala d'Entrada* al seu costat nord, s'hi troba una reduïda cambra lateral. Destaca el petit gour amb aigua i al seu entorn es poden identificar petites acumulacions de carbó amb formacions litoquímiques trencades. A més, s'observen les restes d'almenys una olla de tipus ovoide amb vores exvasades dispersa per l'interior de l'espai (Figura 12).

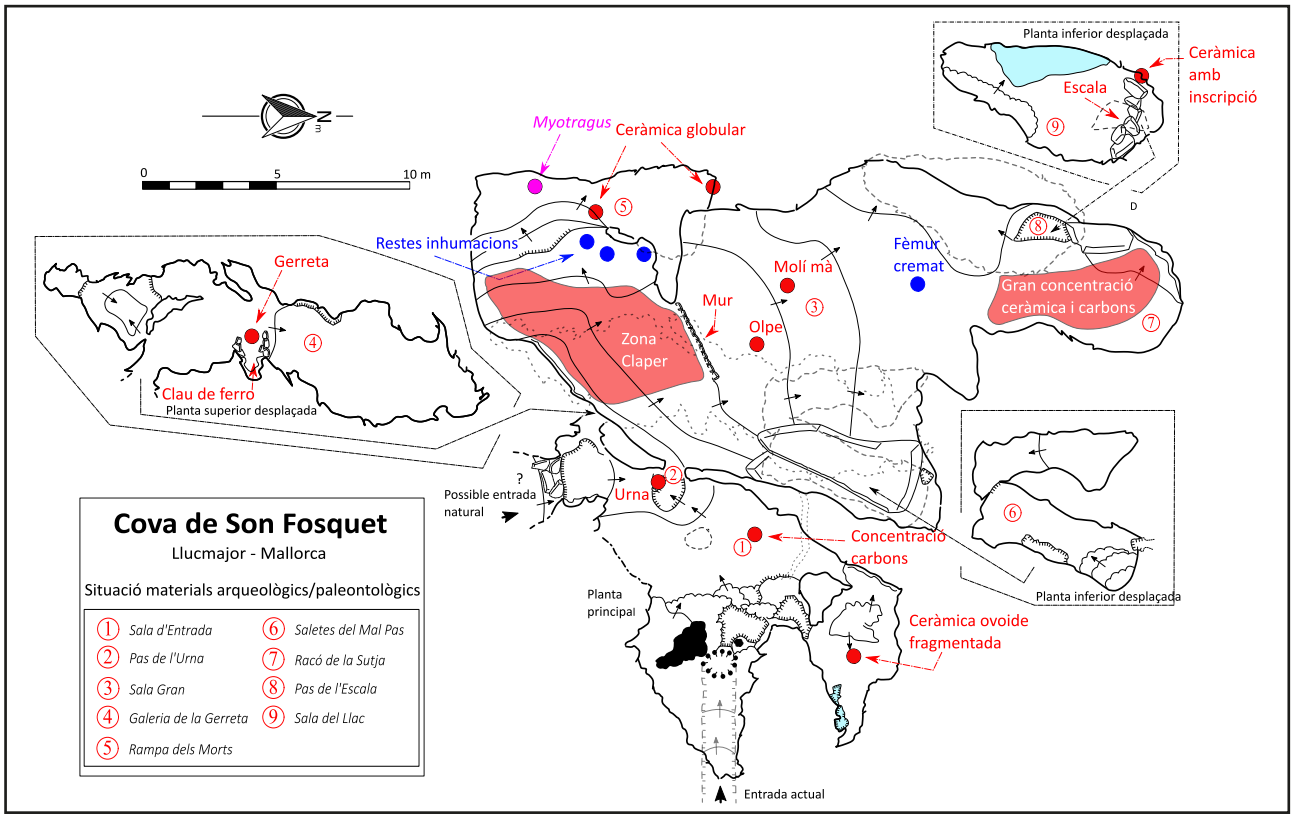

Figura 10: Mapa de situació dels materials arqueològics i paleontològics més rellevants localitzats a la cavitat.
Figure 10: Location map of the most significant archaeological and palaeontological finds recovered from the cave.

Figura 11: *Sala d'Entrada*: a) Concentració de carbons. b) Fragment d'ansa posttalaiòtica. (Fotos: J. Deyà).
Figure 11: *Sala d'Entrada*: a) Concentration of charcoal. b) Fragment of a post-Talayotic ceramic handle. (Photos: J. Deyà).

Galeria de la Gerreta

A l'inici de la galeria s'observa una antiga entrada, actualment col·lapsada per grans blocs rocosos de caires angulosos provinents de les obres esmentades, que correspondria a una avantsala de l'entrada original. Des dels laterals del col·lapse, que permeten observar tímidament el seu interior, es pot intuir la presència d'una altra cambra amb volta llisa i sense formacions amb indicis d'haver estat retocada.

El tall sedimentari en aquest punt, causat per un esfondrament del pis (Figura 13), indica que l'interior, antigament, es trobava parcialment reblert per una gruixuda capa de pedreny, cosa que correspondria a un antic taponament alterat posteriorment per les obres actuals.

La galeria, en el moment del primer accés, destacava per estar coberta per una capa de sediment molt polsós i amb grans acumulacions naturals de cargols, testimoni del seu segellat durant segles. En endinsar-s'hi, s'observa que al centre es dibuixa una mena de camí, delimitat per la decantació del pedreny cap als laterals. Entre aquestes petites acumulacions de pedres es poden distingir grans fragments ceràmics de cronologia prehistòrica, corresponents a grans recipients de tipus ovoide i carenats amb vora exvasada i, en alguns casos, decorats amb petits mugrons.

A mitjan recorregut de la galeria s'observa un petit muret (Figura 14f) de factura molt rudimentària, construït amb la finalitat de contenir el sediment i crear un espai pla. En aquest punt es documenta una concentració de ceràmica andalusina de cronologia almohade (Figura 14a-c, fletxes vermelles). El conjunt inclou una petita gerreta tipus Rosselló 3C amb vidriat per exterior (ROSSELLÓ, 1978; PONS & RIERA, 1988, fig. 18.2), situada *in situ* en un lateral de la plataforma. Just damunt seu, a uns 80 cm d'altura, es conserva un antic clau encastat a la paret de la cavitat (Figura 14b), que originàriament podria haver servit per sostenir la gerreta en suspensió mitjançant algun element perible, probablement una cordeta.

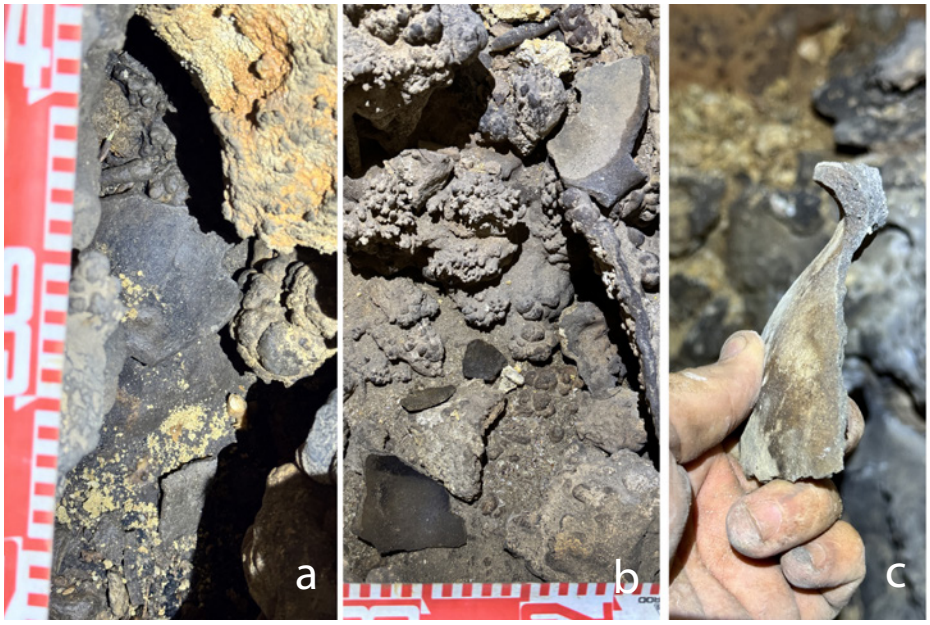

Figura 12: *Sala d'entrada*: a-b) Concentració de materials ceràmics. c) Forma ceràmica de perfil exvasat. (Fotos: J. Deyà).
Figure 12: *Sala d'Entrada*: a-b) Concentration of ceramic material. c) An outward-flaring ceramic vessel form. (Photos: J. Deyà).

De manera més dispersa, per tota l'àrea de la plataforma, s'observen fragments d'una segona peça ceràmica (Figura 14d-e), corresponent a una gran gerra de coll cilíndric de majors dimensions amb decoració de línies monocromes d'òxid de manganès. A diferència de la gerreta anterior, aquesta peça sembla haver estat fragmentada i dispersada per l'entorn. A la zona més profunda de la galeria es detecten petites acumulacions de carbó, atribuïbles a llars de foc.

Pas de l'Urna

A l'inici d'aquesta rampa es documenta un element especialment interessant. El sòl de l'inici de la *galeria de la*

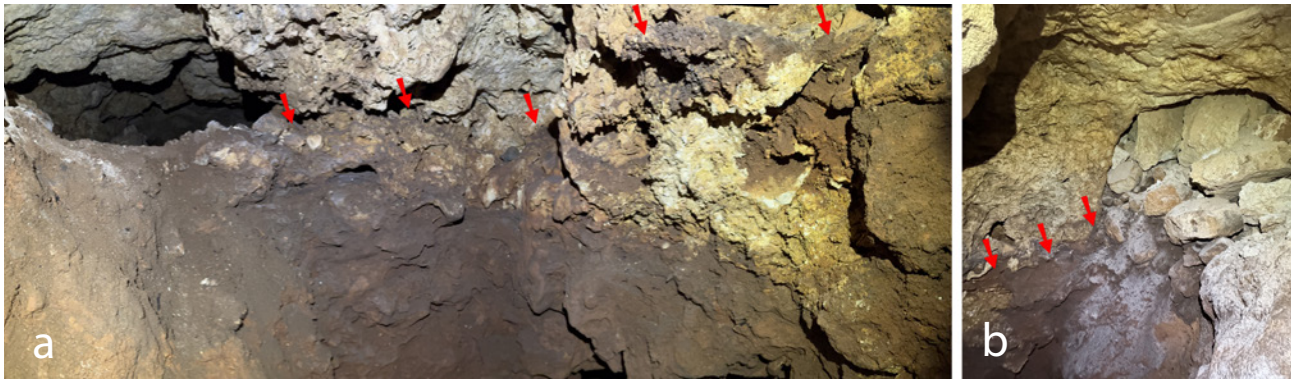

Figura 13: a) Vista del tall de l'esfondrament en direcció a la *galeria de la Gerreta*. b) Detall de l'esfondrament sota de l'antiga entrada. (Fotos: J. Deyà).
Figure 13: a) View of the collapse face towards the *galeria de la Gerreta*. b) Detail of the collapse beneath the former entrance. (Photos: J. Deyà).

Gerreta es troba parcialment esfondrat i, com a conseqüència, s'obre un pas que permet accedir a les cotes inferiors de la cavitat.

Al tall d'aquesta obertura (Figura 13, fletxes vermelles) es fa palès que l'espai es trobava completament reblit de sediment, fet que indicaria que, en origen, aquest accés podria haver estat taponat. Aquesta circumstància encara és visible als laterals del forat, on les restes sedimentàries mostren un tall que inclou tant nivells antròpics, amb fauna i ceràmica prehistòrica, com nivells sedimentaris prehumans.

No es pot descartar que l'esfondrament fos afavorit per les obres actuals. La caiguda de grans blocs a la cambra de l'entrada i al corredor, juntament amb les vibracions produïdes durant els treballs, podria haver provocat el col·lapse d'aquest punt, tal com semblaria indicar la presència de pedreny acumulat rampa avall.

Gran part de la rampa es troba completament soterrada pels sediments i pels blocs caiguts, esmentats anteriorment, fet que impedeix observar la superfície original de l'espai. Als laterals s'observen rampes de sediment vermellós, d'edat molt més recent, amb restes de fauna. Es tracta probablement de materials procedents de filtracions des de cotes superiors, possiblement d'altres sales col·lapsades o a les quals no s'ha pogut accedir.

A la zona baixa, on es troba el pas que permet accedir a la *sala Gran*, s'identifica un conjunt de blocs superposats, col·locats de forma rudimentària per a facilitar l'accés. Entre aquests blocs, i encastada en el conjunt, s'identifica una «urna» o pica (Figura 15a). Presenta una forma ovalada, d'uns 40 cm de llargària i uns 30 cm d'amplada (Figura 15b).

Figura 14: *Galeria de la Gerreta*: a-c) Vista general de la disposició de la gerreta almohade i del clau de ferro. d-e) Coll de gerra andalusina decorada. f) Muret de contenció. (Fotos: J. Deyà).
Figure 14: *Galeria de la Gerreta*: a-c) General views showing the position of the Almohad-period small jug and iron nail. d-e) Neck of a decorated Andalusi jar. f) Small retaining wall. (Photos: J. Deyà).

Figura 15: *Pas de l'Urna*: a) Vista d'un dels laterals del pas on s'observa l'urna encastada per consolidar dit passatge. b) Vista de detall de la part superior de l'urna. (Fotos: J. Deyà).
Figure 15: *Pas de l'Urna*: a) View of one side of the passage, showing the urn embedded in the structure to stabilise the passage. b) Detail of the upper part of the urn. (Photos: J. Deyà).

Sala Gran

Des del punt de vista arqueològic, la *sala Gran* es pot dividir en tres zones: la *rampa central* de baixada, *l'àrea del muret i el claper* i la *saleta des Forat Picat*.

- Rampa central:

Mitjançant un rost de pedreny i sediment es descendeix fins al centre de la cambra principal, caracteritzat per la presència de grans blocs caiguts del sostre. El sediment original és grisós i poc compacte (Figura 16a), amb una elevada presència de carbó.

Actualment, gran part de la zona central es troba coberta per llims de coloració terrosa arrossegats des de cotes superiors. Aquests materials podrien estar relacionats amb les noves obertures de la cavitat ocasionades per les obres, que han facilitat l'entrada d'aigües d'escorrentia i el desplaçament de sediments.

A la zona central s'observa que, en algun moment indeterminat, l'espai fou condicionat mitjançant la retirada de sediment i pedreny cap als laterals de la cambra. Aquesta actuació hauria provocat el desplaçament o soterrament d'una part del material arqueològic, per aquest moviment de terres antic (Figura 16b). En superfície s'observa també una abundant presència de fauna, probablement arribada de manera natural. També s'ha pogut documentar un fragment d'un molí de mà de vaivé amb agafador (Figura 16c) i les restes d'una possible pica o urna de cronologia indeterminada (Figura 16d).

Pel que fa a la ceràmica (Figura 17a-c), hi abunden materials d'àmplia cronologia. Entre la fase prehistòrica, des del naviforme/bronze mitjà fins a l'època posttalaiòtica, destaquen principalment contenidors de tipus olla (ovoides, carenats, subesfèrics, bitroncocònics i globulars) (Figura 17c), vasos i recipients de tipus amfòric o pitoide, així com recipients amb llengüetes i peces d'imitació posttalaiòtiques. Es tracta, en general, de formes ben documentades en jaciments d'època naviforme, com es Turassot (GARRIDO et al., 2024); talaiòtica, com Son Fornés (LULL et al., 2008) i Son Serralta (ROSSELLÓ, 1979); i posttalaiòtica, com Son Fornés (PALOMAR, 2005), i la cova des Drac des Rafal des Porcs (DEYÀ et al., 2022), entre d'altres.

Quant a la ceràmica feta a torn (Figura 17a-b), es documenta de manera molt més esporàdica. Destaquen fragments d'àmfora púnico-ebusitana (s. II-I aC), fragments informes d'àmfora romana bètica i un *olpe* forma Vegas 44 (II aC/II-III dC), a més de fragments d'àmfora tardoromana de tipus LRA 1 (s. IV-VII dC), tot i que algunes d'aquestes identificacions resten pendents de confirmació.

A la zona baixa de la cambra, sota dels blocs caiguts del sostre, es varen recuperar les restes de l'extremitat proximal d'un fèmur humà termo-alterat (Figura 17d).

Figura 16: *Sala Gran*: a) Detall del sediment de la sala Gran. b) Acumulació de sediment al lateral de la sala i llims precipitats per escorrenties recents. c) Fragment de molí. d) Fragment de pica o urna. (Fotos: J. Deyà).
Figure 16: *Sala Gran*: a) Detail of the sediment in the chamber. b) Sediment accumulation along the side of the chamber and silt deposits resulting from recent runoff. c) Fragment of a quernstone. d) Fragment of a basin or urn. (Photos: J. Deyà).

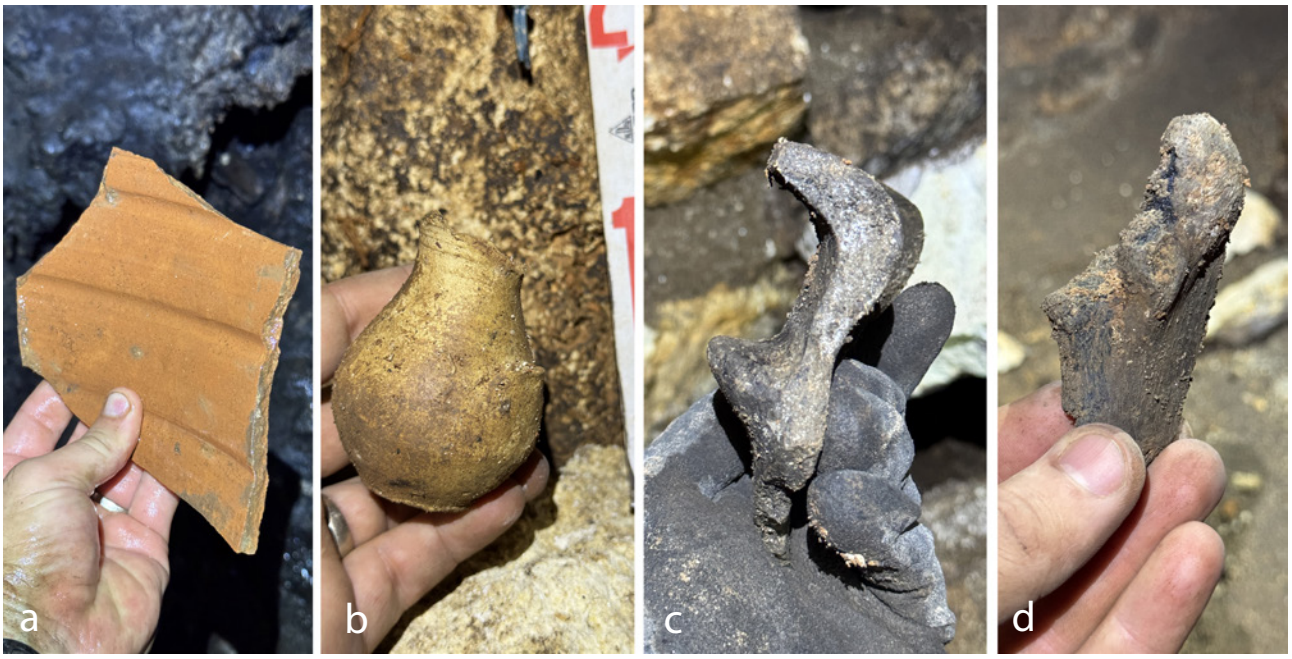

Figura 17: *Sala Gran*: fragments ceràmics representatius. a-b) Fragments ceràmics a torn. c) Fragment de ceràmica prehistòrica d'un possible contenidor tipus olla. d) Fragment d'os humà (fèmur) termo-alterat. (Fotos: J. Deyà).
Figure 17: *Sala Gran*: representative ceramic fragments. a-b) Wheel-thrown ceramic fragments. c) Fragment of a prehistoric ceramic vessel, possibly a cooking pot. d) Thermally altered human femur fragment. (Photos: J. Deyà).

- Zona muret / claper:

Descendint des de la cota superior de la cambra, al lateral esquerre s'observa un muret de contenció (Figura 18a) d'uns 0,9 m d'altura conservada, en gran part molt malmès i de factura poc elaborada. Aquest delimita, en certa manera, un gran espai de poca altura, d'uns 1,2 m com a màxim, que ha estat completament reblert de pedreny, probablement procedent de les tasques de neteja de la cambra principal.

Dins aquesta àrea s'observen de nou materials ceràmics, sobretot corresponents a olles de tipus globular, bitroncocònic, carenat i subesfèric, així com un fragment d'un gran bol de vora recta i llavi pla. En superfície tan sols s'identifica un fragment amfòric púnico-ebusità.

Per la manera com apareixen, sobre i entre el pedreny, aquests materials semblen respondre més a una deposició posterior que no pas a un arrossegament natural. Tant el pedreny com les restes materials semblen haver estat dipositats des d'un lateral i no com a conseqüència de l'arrossegament procedent de cambres superiors. Aquesta circumstància planteja interrogants sobre la finalitat i els esforços associats a aquesta actuació.

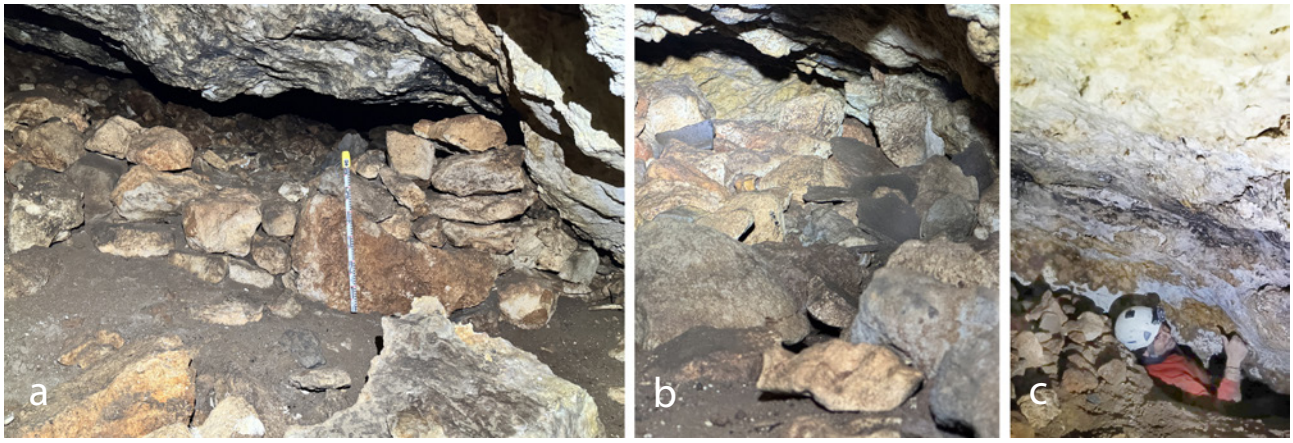

Figura 18: *Sala Gran*: a) Mur de contenció. b) Acumulació de material ceràmic del procés de despedregat. c) Desobstrucció de la part superior del pas per accedir a la *rampa dels Morts*. (Fotos: J. Deyà i C. Ariza).
Figure 18: *Sala Gran*: a) Retaining wall. b) Accumulation of ceramic material resulting from stone clearance. c) Clearance of the upper part of the passage leading to the *rampa dels Morts*. (Photos: J. Deyà and C. Ariza).

Al fons d'aquest espai s'inicia un petit corredor replet de ceràmica (Figura 18b), que sembla haver estat llançada o dipositada en un sector d'accés especialment difícil, amb una altura que no arriba als 0,6 m.

A banda d'aquests elements, es varen localitzar dos fragments de làmina de bronze que, a causa del seu estat de conservació, són molt difícils de determinar des del punt de vista tipològic i cronològic.

Al lateral d'aquesta acumulació s'obre una petita rampa (Figura 18c), inicialment taponada, que dona accés a la *rampa dels Morts*.

- Zona saleta des Forat Picat:

L'accés a aquesta saleta, des de la sala principal, es realitza per una obertura arrodonida i clarament retocada antròpicament. Aquesta, dona accés a una primera cambra on es conserva material ceràmic prehistòric molt rodat i dispers.

Al fons s'identifica un taponament intencionat format per grans blocs que, a través d'un petit pas de difícil accés, dona entrada a una altra cambra més estreta, on la presència de material arqueològic és pràcticament nul·la.

Rampa dels Morts

Com s'ha esmentat anteriorment, la rampa es trobava taponada per una acumulació de pedreny. En aquest punt, el sòl de l'espai i el sostre arriben pràcticament a unir-se, i aquesta estretor hauria afavorit el progressiu taponament. Alhora, aquesta mateixa configuració ha contribuït a la bona preservació del material arqueològic, probablement decantat i arrossegat durant les tasques de neteja de la *sala Gran*.

La rampa, formada per trams estrets d'entre 0,4 i 0,5 m d'amplada, i amb un fort pendent, conservava una gran quantitat de material ceràmic (Figura 19b). Hi predominava gairebé exclusivament material comprès entre el Naviforme mitjà i final. Tot i això, alguns fragments dispersos permeten plantejar la presència d'un gran contenidor de cronologia calcolítica (Figura 19a).

Abunden els fragments de ceràmica de formes globulars amb i sense anses de suspensió, peces bitroncocòniques, troncocòniques i carenades (Figura 20a). També fou localitzat un fragment ceràmic amb dos mamellons (Figura 20b), corresponent als característics tonells identificats tant a l'Hospitalet Vell com a es Turassot i als Closos de Can Gaià (CALVO & SALVÀ, 1999).

Durant les tasques de desobstrucció, efectuades amb la finalitat d'accedir a la cambra inferior de la rampa, varen aparèixer abundants restes (Figura 20c) de fauna, entre les quals es varen identificar restes d'ovicaprins i bòvids, microfauna (pendent d'estudi) i testimonis de *Myotragus balearicus*. A banda d'això, també aparegueren restes humanes corresponents a inhumacions, entre les quals es pogueren identificar (NMI), almenys, les restes d'un individu adult i d'un individu infantil (Figura 20d).

Aquestes restes semblen procedir directament de la zona central de la *sala Gran* i podrien haver estat arrossegades o desplaçades com a conseqüència de les tasques de neteja observades i descrites anteriorment.

Al final de la rampa s'obre una galeria. En el primer tram s'observen materials acumulats com a conseqüència del seu despreniment per la rampa esmentada anteriorment.

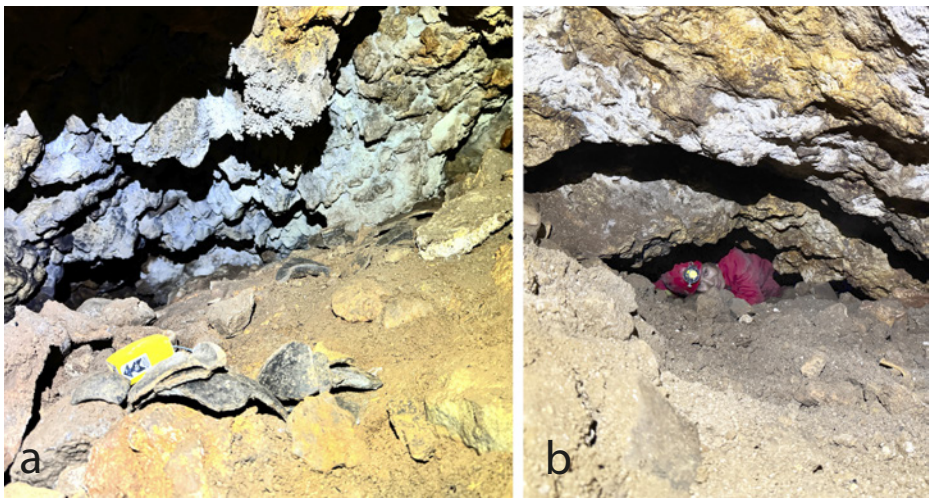

Figura 19: *Rampa dels Morts*: a) Acumulació de material ceràmic a la rampa. b) Pas per accedir a uns dels racons de la *rampa dels Morts*. (Fotos: J. Deyà).
Figure 19: *Rampa dels Morts*: a) Accumulation of ceramic material on the slope. b) Passage leading to one of the recesses in the *rampa dels Morts*. (Photos: J. Deyà).

Just en aquest punt es va documentar una olla globular *in situ* (Figura 21a-b), en perfecte estat de conservació, amb boca evolucionada (exvasada) i decorada lateralment amb tres mugrons alineats. La disposició de la peça fa pensar que hi va arribar rodolant, tal com semblen indicar els impactes i les perforacions visibles als laterals. Fins i tot es conserven les llenques dels impactes a l'interior de la peça.

Figura 20: *Rampa dels Morts*: restes procedents del *racó des Morts*. a) Material ceràmic; vora d'una forma globular. b) Fragment ceràmic amb mamellons. c) Mandíbula d'individu juvenil de *Myotragus balearicus*. d) Mostres d'inhumacions, adult i infantil. (Fotos: J. Deyà).
Figure 20: Finds from the *racó des Morts*, in the *rampa dels Morts*. a) Ceramic material, including the rim of a globular vessel. b) Ceramic fragment with applied bosses. c) Mandible of a juvenile *Myotragus balearicus*. d) Evidence of inhumations of an adult and a child. (Photos: J. Deyà).

A prop seu, en una encletxa reblerta de materials quaternaris, es va localitzar el crani complet d'un exemplar de *Myotragus balearicus* (Figura 21c).

Des d'aquest punt, la galeria es va fent progressivament més estreta i baixa, amb molt poc sediment i pedreny visible i una presència escassa de material ceràmic. Al fons de la galeria, on només és possible accedir amb molta dificultat, es troba encastada, en una encletxa elevada respecte del terra, una segona peça ceràmica de forma globular (Figura 21d).

La peça sembla haver estat col·locada intencionadament, ja que, a causa de l'estretor de l'espai, no sembla possible que hi hagués arribat procedent de cotes superiors. Es tracta novament d'una olla globular, però amb els llavis menys evolucionats que en el cas anterior. A causa de la pressió exercida per alguns despreniments de pedreny, la peça es troba actualment encastada. Mitjançant l'exploració tàctil del lateral es va poder observar que també presentava decoració lateral, formada per una seqüència alineada de tres impressions circulars còncaves, un mugró i tres impressions circulars còncaves més.

Figura 21: Galeria de la *rampa dels Morts*: a-b) Localització *in situ* de l'olla globular i vista de l'extracció així com de la decoració. c) Crani de *Myotragus balearicus*. d) Ceràmica globular encastada. (Fotos: J. Deyà).
Figure 21: Gallery of the *rampa dels Morts*: a-b) In situ location of the globular pot, its extraction and decorative features. c) *Myotragus balearicus* skull. d) Globular ceramic vessel embedded in the cave deposit. (Photos: J. Deyà).

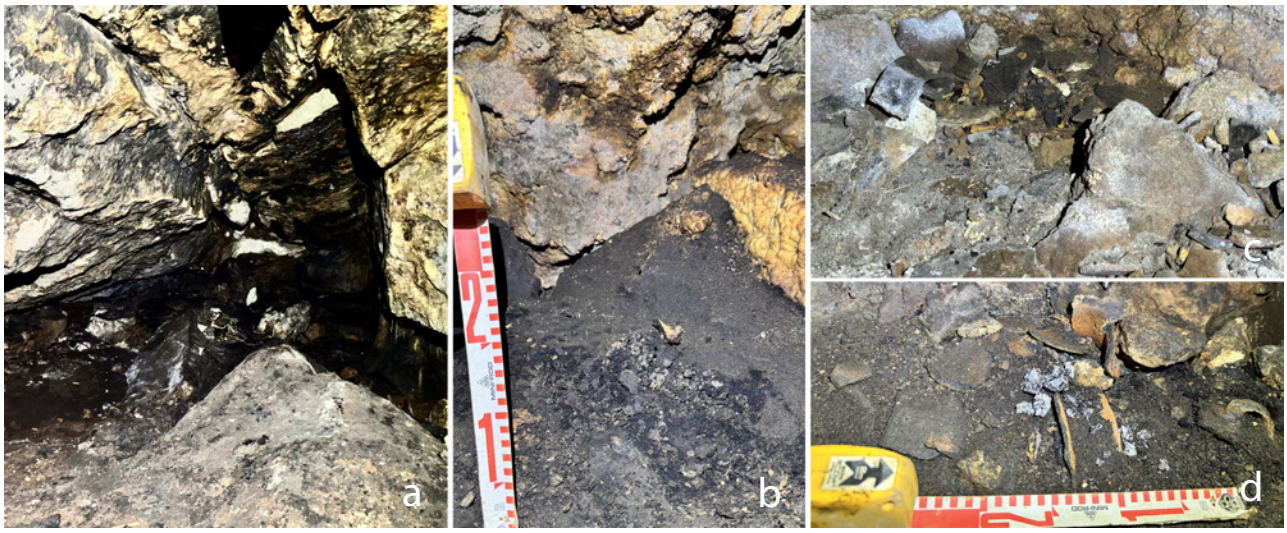

Figura 22: *Racó de la Sutja*: a) Vista general de la sutja impregnant la cavitat. b) Capes de carbons visibles a l'espai. c-d) Acumulació de fragments ceràmics i restes d'una gerra d'imitació posttalaiòtica fragmentada, *in situ*. (Fotos: J. Deyà).
Figure 22: *Racó de la Sutja*: a) General view of the soot coating the cave surfaces. b) Visible charcoal layers in the area. c-d) Accumulation of ceramic fragments and remains of a fragmented post-Talayotic imitation jar, preserved in situ. (Photos: J. Deyà).

Racó de la Sutja

Cap al final de la *sala Gran*, la cavitat s'estreny per donar accés al *racó de la Sutja*. És una zona irregular i estreta, formada per una estança reblerta de grans blocs caiguts i fusionats per la concreció estalagmítica. Aquest sector es caracteritza per una coloració negra generalitzada (Figura 22a), causada per la combustió i l'acumulació de sutja a les parets calcàries, tal com testimonia també una densa capa de cendres i carbó que cobreix el terra (Figura 22b).

És la zona de la cavitat on es registra la major densitat i acumulació de material ceràmic. S'hi observen indrets on es conserven peces fragmentades *in situ* dins les escletxes (Figura 22c-d), així com el testimoni de l'emplaçament original d'una copa de peu alt de cronologia posttalaiòtica, la base de la qual es troba calcificada en el lloc de deposició (Figura 23a), mentre que el cos s'ha perdut.

Pel que fa a les tipologies documentades (Figura 23), es manté una dinàmica centrada principalment en materials del bronze final. Però augmenta la presència de materials de cronologia talaiòtica (pitoides, ovoides i esfèrics) i, sobretot, posttalaiòtica, amb gerretes d'imitació, copes de peu alt, vasos i altres formes. També s'hi han identificat algunes mostres molt testimonials de ceràmica feta a torn, entre les quals destaca una àmfora púnico-ebusitana.

Sala del Llac

Per accedir al fons de la cavitat s'ha de superar un petit desnivell, conegut com a *pas de l'Escala*. En aquest punt es varen superposar diversos blocs a manera d'escala per tal de superar el canvi de cota

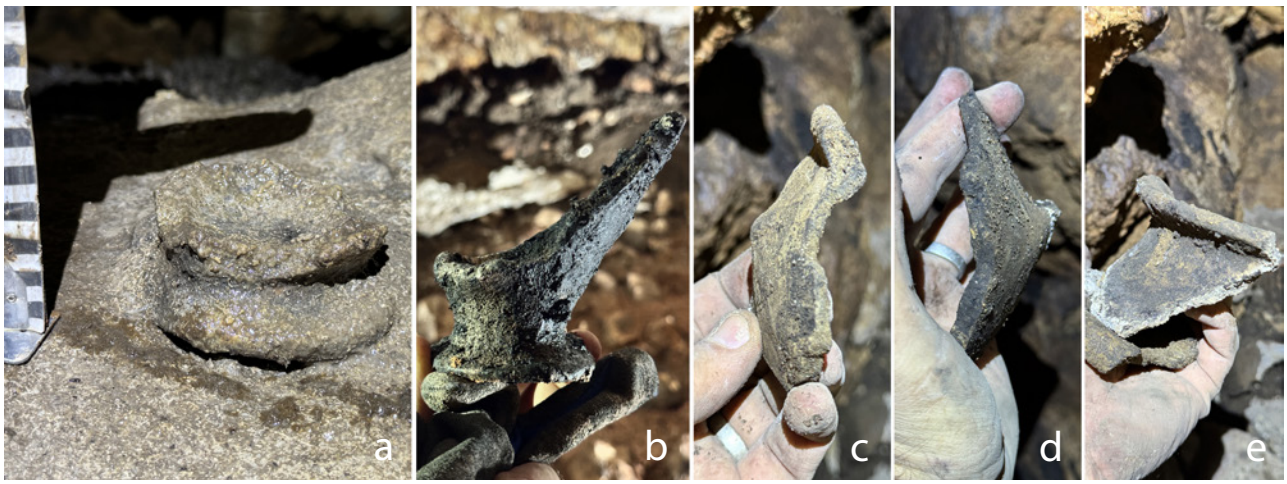

Figura 23: *Racó de la Sutja*: a) Base de copa concrecionada. b-e) Alguns exemples de formes identificades. (Fotos: J. Deyà).
Figure 23: *Racó de la Sutja*: a) Concretion-encrusted cup base. b-e) Selected examples of the identified vessel forms. (Photos: J. Deyà).

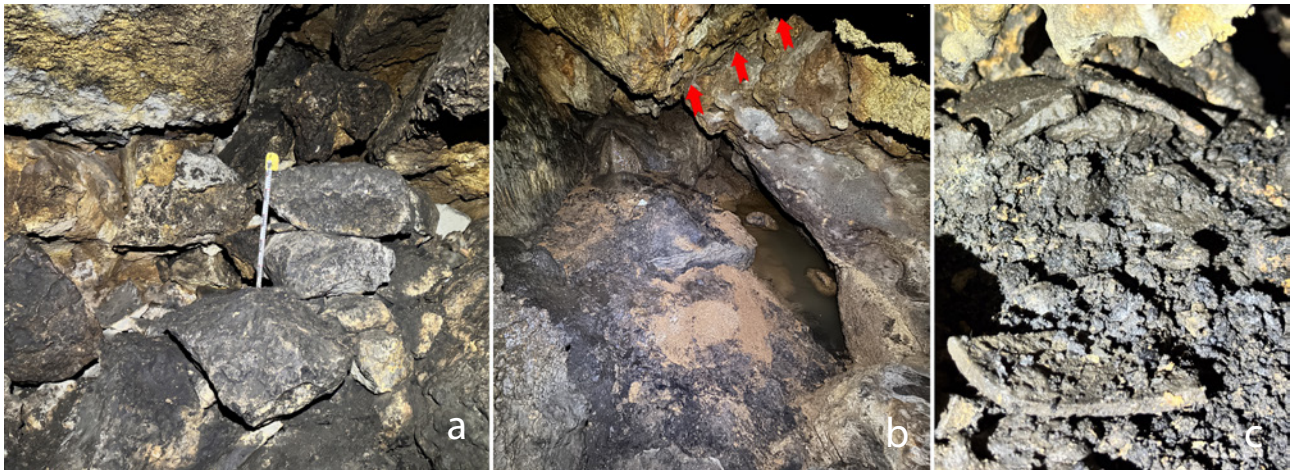

Figura 24: *Sala del Llac*: a) Escala o pujador. b) Vista general i detall de l'encletxa amb material ceràmic procedent de la *sala Gran*. c) Mostra de sediment argilós amb material ceràmic *in situ*. (Fotos: J. Deyà).
Figure 24: *Sala del Llac*: a) Staircase or climbing aid. b) General view and detail of the fissure containing ceramic material coming from the *sala Gran*. c) Sample of clayey sediment containing ceramic material preserved in situ. (Photos: J. Deyà).

(Figura 24a). Damunt el llac es pot observar una encletxa (Figura 24b) que prové d'un dels laterals de la *sala Gran*.

De nou, la cambra es troba completament impregnada de sutja i carbons, amb un sediment argilós tenyit de negre per aquests darrers (Figura 24c). Es pot observar com les escorrenties produïdes recentment a la *sala Gran* s'estenen també en aquest espai, fet que ha alterat el registre arqueològic i l'ha cobert amb nous llims de tonalitat més marronosa.

Es tracta d'un espai molt humit, al fons del qual es troba un petit llac format sobre un llisar que s'endinsa cap a l'interior de la cavitat. Aquest no sembla tenir gaire continuïtat i el llac presenta actualment una profunditat aproximada de 0,5 m. Cal remarcar que no es tracta pròpiament d'un llac associat a la presència del nivell freàtic, sinó d'una acumulació d'aigua procedent dels degotissos, afavorida per la impermeabilitat del substrat.

L'espai es troba completament cobert de fragments ceràmics, molts dels quals queden atrapats dins la capa argilosa del terra. Pel que fa a la cronologia, els materials observats segueixen la mateixa pauta que els documentats al *racó de la Sutja*, ja que molts corresponen a fragments procedents d'aquesta sala, simplement arrossegats o desplaçats cap a aquest espai. A la *sala del Llac* es pot observar una gran acumulació de fragments ceràmics de cronologia prehistòrica, així com troncs carbonitzats de considerables dimensions. Algunes peces, com ara olles pitoides o grans olles carenades, semblen haver estat llançades i fragmentades *in situ* en aquest espai (Figura 25a-b).

Cal destacar especialment la troballa d'una gerra lobulada amb ansa de cronologia romana (Figura 25c), identificada a partir de les seves característiques tipològiques i morfològiques, entre les quals destaca la pasta ceràmica. En un dels fragments corresponents al coll del recipient s'hi conserva una inscripció incisa (Figura 26), de la qual es poden llegir els següents caràcters:

---]OVENI[---
---]ṾS

Aquesta inscripció podria correspondre a un antropònim acabat en *-venius*, amb possibles

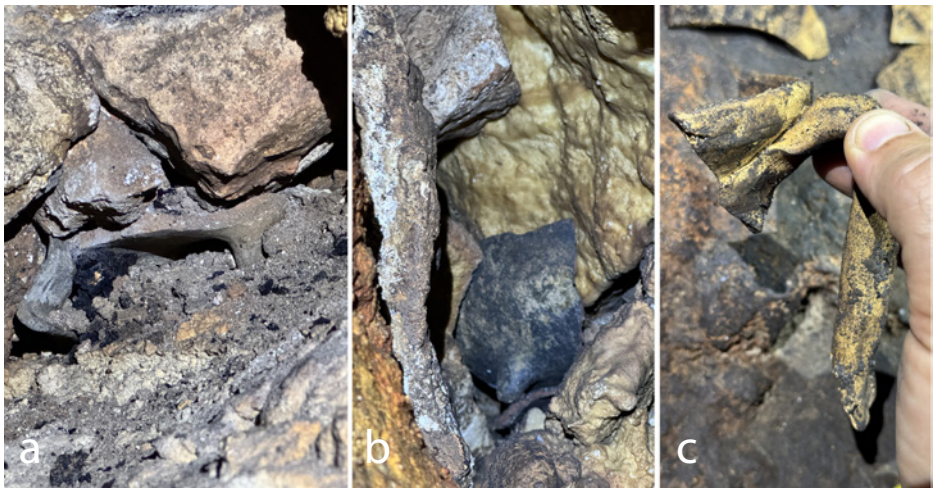

Figura 25: *Sala del Llac*: a-b) Peces ceràmiques fragmentades visibles a l'encletxa. c) Coll de la possible gerreta romana amb la inscripció. (Fotos: J. Deyà).
Figure 25: *Sala del Llac*: a-b) Ceramic vessel fragments visible within the fissure. c) Neck of a possible small Roman jug bearing an inscription. (Photos: J. Deyà).

paral·lels en formes com *Iovenius* o *Novenius* (transcripció i interpretació realitzades pel Dr. Bartomeu Vallori). Tot i que el fragment conservat no permet restituir amb seguretat la lectura completa.

Interpretació cronològica i funcional de la cavitat

La troballa casual de la *cova de Son Fosquet* ha esdevingut una oportunitat científica per documentar una cavitat que, probablement, ha romàs prop de 800 anys segellada, tant des del punt de vista arqueològic com paleontològic.

Pel que fa a les anàlisis posteriors i a les propostes interpretatives relatives a la cronologia i l'ús de la cavitat, cal tenir present que aquestes deriven únicament de l'observació superficial del conjunt i no dels resultats d'una excavació arqueològica sistemàtica. Les consideracions que es presenten a continuació s'han d'entendre, per tant, com a propostes interpretatives preliminars.

Segons la documentació consultada, Mascaró Pasarius (MASCARÓ, 1967) identifica amb el codi "Son Fosquet - Sa Pleta, V. 34-6 f.t." un assentament a les proximitats de la cavitat: un poblat que sembla haver desaparegut en l'actualitat. En aquest sentit, resulta interessant la toponímia de l'entorn, on apareix el topònim "*la tanca des clapers*", que podria constituir un indici indirecte de l'existència d'estructures. També existeix a la zona un topònim "*es tancat de sa cova*" que podria fer referència a la que tractam en aquest estudi. Altres jaciments rellevants de l'entorn immediat es troben a Son Noguera, aproximadament a un quilòmetre de distància.

La cavitat presenta unes característiques especialment rellevants per a les comunitats del seu entorn, ja que podria haver constituït un punt de captació d'aigua en una àrea on els recursos hídrics són accessibles principalment mitjançant la pluja o, de manera natural, a través d'acumulacions subterrànies en gours o petits llacs.

Tot i no haver tingut accés a la cambra que connectava l'interior amb l'exterior de la cavitat, es podria plantejar que no hi ha evidències de presència humana al seu interior entre l'època andalusina i el moment de la seva descoberta actual. Un altre aspecte especialment interessant és que, en algun moment entre l'època tardoromana i l'època almohade, l'accés al *pas de l'Urna* es podria haver trobat cegat. Aquesta hipòtesi es basa en el registre estratigràfic visible al tall actual de l'obertura que connecta la *galeria de la Gerreta* amb la rampa del *pas de l'Urna*, on s'observa un col·lapse del trespol de la galeria aparentment relacionat amb els moviments de terra recents. En aquest punt es planteja un dilema interpretatiu: en origen, l'accés a les cambres inferiors es realitzava des de la *galeria de la Gerreta* i fou posteriorment segellat en un moment indeterminat, o bé existien dues entrades diferenciades? És a dir, el punt de la planimetria que hem denominat *entrada Antiga* podria haver estat l'accés original, mentre que l'actual *sala d'Entrada* podria haver correspost també, en origen, a una altra obertura natural d'accés. En l'estat actual de la recerca, sembla més raonable considerar la primera possibilitat. Tanmateix, les evidències estratigràfiques observades al tall de l'esfondrament plantegen dubtes sobre aquesta interpretació i impedeixen considerar-la concloent.

Deixant de banda aquest aspecte, sembla que la darrera ocupació o utilització de la cavitat es concentra a la *galeria de la Gerreta*. Es tracta d'un petit espai que fou mínimament condicionat per tal de poder-ne utilitzar l'interior. S'hi va obrir un pas mitjançant la retirada de pedreny dels laterals i de materials ceràmics de cronologia anterior, i es va crear un petit terraplè mitjançant un rudimentari muret de contenció.

Figura 26: *Sala del Llac*: Fragment ceràmic amb inscripció (Foto: F. Tarongí).
Figure 26: *Sala del Llac*: Ceramic fragment bearing an inscription (Photo: F. Tarongí).

També s'hi han identificat evidències d'una possible llar de foc i testimonis ceràmics corresponents, al manco, a una gerreta i una gerra d'època almohade (s. XIII). En el primer cas, la gerreta sembla haver estat subjectada en suspensió mitjançant un clau de ferro encastat a la paret.

Aquest conjunt podria correspondre a les restes d'un petit refugi o espai de descans associat a un punt de captació d'aigua natural proporcionat per les formacions de la cavitat. Vincular aquest espai directament amb un refugi relacionat amb la conquesta cristiana seria una interpretació massa agosarada en l'estat actual de la recerca, tot i que aquesta possibilitat no es pot descartar completament.

A partir de la *galeria de la Gerreta* i cap a les sales inferiors no es documenta cap testimoni d'ús posterior a l'època tardoromana. Per aquest motiu, la cronologia i l'ús d'aquests sectors de la cavitat s'aborden de manera diferenciada.

Les primeres evidències d'ocupació de la cavitat sembla que es podrien datar cap a finals de l'època calcolítica i foren localitzades a la rosseguera de la *rampa dels Morts*, probablement provinents de la sala principal. Diversos fragments ceràmics, en especial un possible fragment de tonell de tipus ovoide de factura similar als documentats a Son Matge (ROSSELLÓ & WALDREN, 1973), podrien constituir el testimoni d'aquesta fase, probablement vinculada a un ús domèstic i de captació d'aigua.

Posteriorment, durant el bronze/naviforme mitjà, la cavitat podria haver adquirit una funció funerària. Les evidències principals són, d'una banda, les restes humanes recuperades a la *rampa dels Morts* i l'exemplar ossi termoalterat situat sota els grans blocs caiguts a la zona baixa de la *sala Gran*. Per altra banda la presència d'olles globulars, sense i amb anses de suspensió, i bitroncocòniques, són característiques dels aixovars documentats en contextos funeraris d'aquest període.

Les dades disponibles apunten a una concentració de la necròpolis a la *sala Gran*, que hauria quedat parcialment soterrada a causa del col·lapse del sostre. Factors postdeposicionals, com les ocupacions posteriors o moviments naturals de la cavitat, haurien provocat l'acumulació de materials a les rossegueres laterals d'aquest espai.

En aquest context, resulta especialment interessant la troballa de la peça globular encastada al fons de la *rampa dels Morts* (Sala 5, Figura 3). S'hi pot establir un paral·lel amb la cova des Càrritx (LULL et al., 1999) on, a l'espai més profund i recòndit de la cavitat, es va localitzar una peça de característiques similars. La posició i les dificultats d'accés a la peça de Son Fosquet podrien indicar una deposició intencionada i plantegen la possibilitat que aquest sector de la cavitat hagués estat objecte de pràctiques de caràcter ritual. Tanmateix, les dades disponibles no permeten determinar la naturalesa concreta d'aquestes pràctiques.

Posteriorment a aquest possible ús funerari, la cavitat sembla haver adquirit una funció relacionada amb la captació i gestió de l'aigua. L'ocupació més significativa correspondria al naviforme/bronze final, període per al qual es documenten materials a diversos espais de la cavitat. Les tipologies ceràmiques identificades inclouen principalment recipients susceptibles d'haver estat utilitzats en l'emmagatzematge i la gestió de líquids. El conjunt ceràmic del naviforme final documentat a la cavitat presenta paral·lels amb els aixovars ceràmics documentats tant a es Turassot com a la cova del Camp del Bisbe (GARRIDO et al., 2024).

A l'època talaiòtica i posttalaiòtica es podria plantejar una continuïtat d'aquesta freqüentació, malgrat que els materials d'aquests períodes es concentren sobretot entre el *racó de la Sutja* i la *sala del Llac*. Aquesta concentració podria estar relacionada amb la complexitat i irregularitat dels passos, que haurien afavorit la fractura dels recipients ceràmics durant el seu transport o manipulació, especialment si contenien aigua. Un fenomen similar ha estat documentat a la cova des Drac des Rafal des Porcs (DEYÀ et al., 2022). Cal esmentar la capa de carbó que impregna tot l'espai, tant paraments com el terra, com a testimoni dels rudimentaris sistemes d'il·luminació a partir d'alguns tipus de torxes.

La presència de ceràmica feta a torn és molt testimonial. A partir de les restes identificades, es podria parlar, com a màxim, de cinc o sis peces: fragments d'una àmfora púnico-ebusitana, una àmfora bètica, un *olpe*, dues possibles gerretes romanes i fragments d'una àmfora tardoromana. La baixa densitat de material a torn podria indicar una disminució de la freqüentació de l'espai durant aquests períodes (s. II aC – VII dC), tot i que aquesta interpretació s'ha de prendre amb cautela a causa dels processos postdeposicionals que han afectat la cavitat.

A banda del material ceràmic, es disposa de diversos exemplars lítics. Entre aquests destaquen un molí de vaivé, la possible «urna» que en dona nom al pas homònim i un altre exemplar de majors dimensions localitzat a la zona de pedreny de la *sala Gran*. En el cas dels dos darrers elements, resulta difícil determinar si tenien una funció domèstica o funerària.

Finalment, cal fer referència al muret de contenció i a les tasques de despedregament identificades a la *sala Gran*. Determinar la cronologia i, sobretot, la intencionalitat d'aquestes actuacions continua essent problemàtic.

Sembla que hi havia una voluntat de condicionar la cambra mitjançant l'acumulació als laterals del pedreny i, en algunes zones, del sediment que dificultava el trànsit o limitava l'altura disponible. A partir del moviment dels sediments i de la manera com es dipositen secundàriament els materials

arqueològics previs a aquesta actuació, es podria plantejar una intervenció posterior a l'època tardoromana.

Una possible interpretació seria relacionar aquesta actuació amb una adequació d'època islàmica destinada a l'ús de la cavitat com a amagatall, tal com s'ha proposat per a altres cavitats, com la cova des Amagatalls o la cova des Diners (TRIAS, 1979, 1981; BERNAT & SERRA, 2001). Tanmateix, aquesta hipòtesi entra en contradicció amb la nul·la presència de material andalusí fora de la *galeria de la Gerreta*. Aquesta absència no constitueix un indicador concloent ni excloent, però obliga a mantenir la interpretació en un nivell hipotètic.

A partir d'aquest moment no es documenta cap altre testimoni de freqüentació o ús fins a l'època contemporània. Aquest fet indicaria que la cavitat va quedar segellada, com a mínim, des del segle XIII.

En conjunt, aquest estudi preliminar posa de manifest la riquesa i el potencial de la cova de Son Fosquet, tant des del punt de vista arqueològic com paleontològic. La diversitat cronològica del registre, la conservació d'alguns contextos i materials en posicions singulars i la presència de restes humanes, faunístiques i ceràmiques converteixen la cavitat en un conjunt d'especial interès per a l'estudi de les pràctiques funeràries, la captació i gestió de l'aigua i els usos de l'espai subterrani al llarg de la prehistòria i l'antiguitat de Mallorca.

Conclusions

La troballa casual d'aquesta cova a les obres d'ampliació del polígon de Son Noguera permet incrementar la riquesa arqueològica i paleontològica del terme de Llucmajor. Així com destacar la importància dels controls arqueològics a les obres d'aquestes característiques, per evitar la pèrdua irremeiable del patrimoni cultural i natural mallorquí.

Es tracta, des del punt de vista espeleogenètic, d'una cova d'esfondrament de sostre baix, molt evolucionada i possiblement formada secundàriament a partir d'una pretèrita cova freàtica.

El petit llac present a la zona més pregona de la cova s'hauria format com a conseqüència de l'acumulació d'argiles, les quals haurien provocat la impermeabilització del substrat i afavorit l'acumulació de l'aigua. Per aquest motiu, pensam que la seva formació no estaria relacionada amb el nivell freàtic, que se situaria molt per davall de la cota del llac. La cavitat va constituir un punt de captació d'aigua en una àrea on els recursos hídrics són més aviat minsos.

Des del punt de vista arqueològic i paleontològic, aquesta cavitat ha funcionat com una autèntica càpsula del temps, on les troballes superficials fan palesa la importància i el gran potencial científic de l'indret (Figura 27). Les troballes realitzades testimonien una rica ocupació que abraça des de l'època calcolítica (entorn del segon mil·lenni aC) fins a l'època andalusina (inicis del segle XIII). La funció principal de la cova, *a priori*, fou d'aiguader, evidenciada tant per la disposició de les troballes com per les tipologies ceràmiques identificades (contenidors de diferents capacitats). D'altra banda, destaca el seu ús puntual com a necròpolis i espai de culte, datable cap al bronze mitjà (entorn del

Figura 27: Imatges d'algunes de les troballes arqueològiques i paleontològiques més significatives recuperades a la cavitat (Fotos: J. Deyà).
Figure 27: Pictures showing some of the most significant archaeological and palaeontological finds recovered from the cave (Photos: J. Deyà).

1500 aC). Les troballes superficials en l'àmbit paleontològic també són un indicador de la qualitat dels registres que preserva aquest espai.

Per tot això, resulta d'actuació prioritària garantir-ne la protecció davant l'espoli, així com l'execució d'una intervenció d'urgència per tal de rescatar i documentar adequadament les restes trobades (Figura 28), la qual cosa permetrà aportar noves dades de gran valor per a la comunitat científica.

Figura 28: Alguns dels membres de l'equip durant les diferents jornades d'exploració i topografia a la cavitat (Foto: J. Deyà).
Figure 28: Some of the team members during the various exploration and cave surveying sessions (Photo: J. Deyà).

Agraïments

A Vanessa Sánchez i Antonio García per la realització de diverses fotografies de la cavitat. A Claudia Lucía Ariza i Javier Fernández, espeleòlegs que ens han acompanyat i ajudat en diverses tasques. A Ferran Tarongí, tècnic del Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca que ens va acompanyar a les quatre jornades de feina a la cova. A Jaume Cardell, Cap del Servei d'Arqueologia, Etnologia i Patrimoni Històric i Industrial i Helena Anglada, Cap de la Secció de Patrimoni Arqueològic del Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca per les seves gestions i facilitats. A José Maria Moreno, Bartomeu Vallori i Mateu Riera per l'ajuda rebuda en la identificació de la ceràmica a torn. Als membres del GREIM, EPRONA i SEPRONA que varen informar a Patrimoni del Consell Insular de la importància de la cova, i ens acompanyaren a la primera visita a la cavitat. També per preservar la cova dels espoliadors.

Bibliografia

BERNAT, M. & SERRA, J. (2001): Les coves on los moros estaven. Els darrers nuclis de resistència dels vençuts (1230-1242). *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 57: 29-48.

CALVO, M. & SALVÀ, B. (1999): Aproximació a la seqüència cronocultural de la naveta I del jaciment de Closos de Can Gaià. *Mayurqa*, 25: 59-82.

DEYÀ, J.; COLOM, E. & GRÀCIA, F. (2022): La cova des Drac des Rafal des Porcs (Santanyí, Mallorca). Un tresor arqueològic recuperat de l'oblit. *Papers Soc. Espeleo. Balear*, 5: 127-143.

GARRIDO, C.; GÓMEZ, D.; RISCH, R.; ESCANILLA, N.; FERRÉ, M.; MUNAR, S. & PALOMAR, B. (2024): Edificios naviformes, cuevas rituales y alfarería durante el Bronce balear en el Pla de Mallorca. *MARQ, arqueología y museos*, 15: 27-47.

GINÉS, J. & GINÉS, A. (2011): Classificació morfogenètica de les cavitats càrstiques de les Illes Balears. *Endins*, 35 / *Mon. Soc. Hist. Nat. Balears*, 17: 85-102.

LULL, V.; MICÓ, R.; RIHUETE, C. & RISCH, R. (eds.) (1999): *Ideología y sociedad en la prehistoria de Menorca. La Cova des Càrritx y la Cova des Mussol*. Consell Insular de Menorca; Fundació Rubió Tudurí Andrómaco; Ajuntament de Ciutadella. 697 pp. Maó.

LULL, V.; MICÓ, R.; PALOMAR, B.; RIHUETE, C. & RISCH, R. (2008): Cerámica talayótica. La producción alfarera mallorquina entre ca. 900 y 550 antes de nuestra era. *Col·lecció d'Arqueoecologia Social Mediterrània*, 1. Edicions Bellaterra, 232 pp. Barcelona.

MASCARÓ, J. (1958): *Mapa general de Mallorca, escala 1:31.250*. Hoja Sector N. 34 de la Isla de Mallorca. Imp. M. Sintes. Mahón.

MASCARÓ, J. (1967): *Monumentos prehistóricos y protohistóricos de la isla de Mallorca.* Comisaría General del Patrimonio Artístico Nacional, Ministerio de Educación y Ciencia. Instrucciones para la defensa de los sitios arqueológicos y científicos, 1. Palma de Mallorca.

PALOMAR, B. (2005): *La ceràmica posttalaiòtica de Mallorca. Significació econòmica i social dels canvis en el procés productiu entre c. 450-250 cal ANE. El cas de Son Fornés, Montuïri*. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

PONS, G. & RIERA, M. (1988): Excavacions arqueològiques a la Seu de Mallorca, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 44: 3-55.

ROSSELLÓ, G. (1978): *Ensayo de sistematización de la cerámica árabe en Mallorca*. Diputación Provincial de Baleares, Instituto de Estudios Baleáricos, CSIC. 338 pp. Palma de Mallorca.

ROSSELLÓ, G. (1979): *La cultura talayótica en Mallorca. Bases para el estudio de sus fases iniciales.* Ediciones Cort. 225 pp. Palma de Mallorca.

ROSSELLÓ, G. & WALDREN, W. (1973): Excavaciones en el Abrigo del Bosque de Son Matge (Valldemosa, Mallorca). *Noticiario Arqueológico Hispánico*. Prehistoria, 2: 213–286.

TRIAS, M. (1979): Nota prèvia a l'estudi de les ceràmiques de la Cova des Diners. *Endins*, 5-6: 75-80.

TRIAS, M. (1981): Notícia preliminar del jaciment islàmic de la cova dels Amagatalls. *Endins*, 8: 59-74.

Aquest article es distribueix sota els termes de la llicència CC-BY-NC-ND 4.0
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0